

OQIWSHILARDI JOYBAR ISKERLIGI SHARAYATINDA TÁRBIYALAW

Palimbetova Sarbinaz Aybek kizi

*Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutınıń 2-kurs magistrantı
(Qaraqalpaqstan Respublikası, Nókis qalası)*

Annotaciya: *Maqalada kishi mektep jasındaǵı oqıwshınıń shaxsın qálipestiriw ushın nátiyjeli shólkemlestiriwshi-pedagogikalıq ortalıq sıpatında etnomádeniy klasterdi dúziw hám engiziw máseleleri qaraladı. Teoriyalıq analiz hám empirikalıq baqlawlar tiykarında baslawısh bilimlendiriwde shaxstıń jámiyetlik turmus normaların hám mádeniy ámeliyatlardıń ózlestiriw procesi bolǵan inkulturaciyanıń áhmiyeti tiykarlanadı. Klasterdiń oqıw texnologiyası hám shólkemlestiriwshi sistema sıpatındaǵı funkcional qásiyetleri, atap aytqanda, hár túrli dárejedeǵı bilimlendiriw mákemeleriniń integraciyası, joqarı oqıw orınları, ilimiy-izertlew orayları, kárxanalar hám milliy jámiyetshiliktiń óz-ara islesiwı, sonday-aq, sociallıq-tariyxıy hám mádeniy resurslardan paydalanıwı súwretlenedi. Bilimlendiriw klasterlerin qálipestiriw boyınsha shet el hám Ózbekstan tájiriyesi analizlenip, olardıń tipologiyalıq ózgeshelikleri hám oqıw-tárbiya processiniń sapasın asırıwdaǵı artıqmashılıqları anıqlanǵan. Etnomádeniy klasterdi joybarlaw maqsetli inkulturaciyanı támiyinlewi, tiykarǵı milliy hám ulıwmainsaniylyq qádiriyatlardıń ózlestiriwge, kishi mektep jasındaǵı oqıwshılardıń ruwxıy-ádillik kózqarasların hám sociallıq kompetentligin rawajlandırıwǵa járdem beriwı kórsetilgen. Klasterli jantasıwdıń baslawısh bilimlendiriwdiń mazmunı hám usıllardıń jetilistiriwdeǵi ámeliy áhmiyeti haqqında juwmaqlar islengen.*

Gilt sózler: *etnomádeniy klaster; inkulturaciya; baslawısh tálim; mádeniyat tárbiyası; bilimlendiriw texnologiyası; sektorlararalıq óz-ara islesiw; milliy qádiriyatlar; pedagogikalıq sistema.*

KIRISIW

Házirgi zaman mektepleri sharayatında oqıwshılardıń mádeniy tárbiyasın turaqlı túrde jetilistirip barıw wazıypası ayrıqsha áhmiyetke iye bolıp atır. Mádeniy shaxstıń qálipestiw mexanizmlerin durıs túsiniw ushın onıń psixologiyalıq rawajlanıwınıń nızamlılıqları menen ózgesheliklerin biliw talap etiledi. Kishi mektep jası ádep-ikramlılıq pazıyletlerin qálipestiriwge keń múmkinshilikler jaratadı: joqarı iseniwsheńlik, isenimsheńlik, eliklewge beyimlilik hám eń baslısı, muǵallimniń joqarı abırayı nátiyjeli ruwxıy-ádillik tárbiyasına xızmet etedi. Sociallasıw hám ádep-ikramlılıq minez-qulqınıń qálipestiwı processinde baslawısh mektep sheshiwshi rol atqaradı. Sol sebepli, onıń iskerliginiń nátiyjesi tek bilim hám kónlikpeler jıyındısı bolıp qoymastan, al mazmunlı baǵdarlanǵan mádeniyatqa sáykes bilimlendiriw materialları menen támiyinlenetuǵın, shaxstıń maqsetli túrde unamly mádeniyatqa sińisiwi bolıwı kerek.

Mádeniyat bilimlendiriw menen tıǵız baylanısqan: informaciyanı bilimge aylandıraw – mádeniy áhmiyetke iye dóretiwshilik akt esaplanadı. Usınday sharayatta mádeniyattı hám oǵan baylanıshlı máselelerdi insan turmısınıń orayına qoyıw zárúrligi bargan sayın ańlanbaqta. Bilimlendiriw processiniń dinamikalıq ózgerip turatuǵın jámiyette ózin belsendi ámelge asıra alatuǵın ruwxıy-ádep-ikramlı shaxstı tárbiyalawǵa baǵdarlanıwı, mektepte mádeniy shaxstı qalıplestiriw máselelerin izertlewdiń ámeliy áhmiyetke iye ekenligin kórsetedi.

Tiykarǵı bólim: Kishi mektep jasınıdaǵı oqıwshı shaxsın qalıplestiriw ushın nátiyjeli ortalıq sıpatında bilimlendiriw etnomádeniy klasterin jaratıw máseleleri ámelge asırılıp atırǵan joybar sheńberinde úyrenildi. Inkulturaciya — bul individtiń jámiyetlik turmıs normaların hám mádeniy ámeliyatlardı ózlestiriw procesi, shaxstıń ózi iskerlik júritip atırǵan jámiyet standartlarına muwapıq ulıwma mádeniy kompetentligin qalıplestiriw ekenligi ulıwma tán alınǵan. Bul proceske, birinshi nábette, jámiyetshilikte qabıl etilgen qádiriyatlıq baǵdarlar hám sociallıq abzallıqlar sistemasın ózlestiriw; túrli turmıslıq jaǵdaylardaǵı ádep-ikramlılıq qaǵıydaların meńgeriw; sociallıq-siyasiy dúzilistiń tiykarları menen tanısıw; milliy hám qatlamlıq dástúrler, ústemlik etiwshi moral hám ádep-ikramlılıq principi haqqında tiykarǵı bilimlerdi alıw; dúnyaǵa kózqarastı, úrp-ádetler hám dástúrler haqqında túsiniqlerdi qalıplestiriw; sociallıq hám gumanitar pánler boyınsha kúndelikli bilimdanlıqtı rawajlandırıw; xalıqtıń siyasiy-mádeniy tariyxı hám onıń milliy qádir-qımbatı menen maqtanıshınıń tiykarǵı belgileri menen tanısıw kiredi.

«Kishi mektep jasınıdaǵı oqıwshılar ushın etnomádeniy klaster» joybarında «klaster» túsiniǵi bilimlendiriw procesiniń nátiyjeliligi hám sapasın asırıwǵa baǵdarlanǵan oqıw-tárbiya texnologiyası retinde qaraladı. Bunday klaster oqıtıw hám tárbiyanıń mazmunlı, metodikalıq hám kommunikaciyalıq komponentlerin sistemalı shólkemlestiriwdi támiyinleytuǵın, kishi mektep jasınıdaǵı oqıwshılardı maqsetli túrde inkulturaciya qılıwǵa hám hár tárepleme rawajlandırıwǵa járdem beretuǵın integraciyalıq platforma sıpatında kórip shıǵıladı.

Sırt el tájiriyesin analizlew AQSh hám Franciya sıyaqlı bir qatar mámleketlerde bilimlendiriw klasterleriniń keń tarqalǵan kórsetti. Máselen, M. Porter Massachusets shtatınıń bilimlendiriw klasterin izertlep, onıń Amerika bilimlendiriw sistemasındaǵı funkciyaların tolıq kórip shıǵadı hám olardı basqa shtatlar menen sırt mámleketlerdiń tájiriyesine salıstıradı. Franciyanıń milliy tájiriyesi ayrıqsha qızıǵıwshılıq oyatadı, sebebi bul jerde bilimlendiriw klasterlerin dúziw — bilimlendiriw xızmetleri bazarında joqarı oqıw orınlarınıń ornın bekkemlew hám sırt elli studentlerdi tartıw sıyaqlı strategiyalıq maqsetlerdi gózleydi.

Kórip shıǵılıp atırǵan klasterlerge bir qatar ulıwma belgiler tán: qatnasıwshılardıń geografialıq jaqtan bir jerge toplanıwı, bilimlendiriw shólkemleriniń barlıq dárejelerin qamtıwı hám tematikalıq baǵdarlanǵanlıǵı. Bul ózgeshelikler resurslardı integraciyalawdı, bilimlendiriw baǵdarlamaların muwapıqlastırıwdı hám maqsetli qánigelesiwdi támiyinleydi. Bul bolsa, óz

náwbetinde, kadrlar tayarlaw hám xalıqaralıq akademiyalıq sheriklik máselelerin sheshiwde olardıń básekige shıdamlılıgın hám nátiyeliligini asıradı.

Bizim izertlewimizde oqıw texnologiyasını analizlew menen birge, klasterdi shólkemlestiriwshilik-sistemalıq birlik retinde túsiniw tiykarǵı áhmiyetke iye boladı. Ózbekstanlı izertlewshilerdiń pikirinshe, bilimlendiriw klasteri – bul óz-ara baylanıslı kásiplik bilimlendiriw mákemeleriniń tarawlıq belgisi hám tarmaq kárxanaları menen sheriklik baylanısları tiykarında birlesken jıyındısı. Bilimlendiriw innovaciyalıq klasteri taraw subektleriniń, yaǵnıy joqarı oqıw orınları, ilimiy-izertlew orayları hám sanaat kárxanalarınıń birlespesi sıpatında túsiniwip, onda dáslepki joybarlawdan baslap innovaciyalıq ónimdi shıǵarıwǵa shekemgi zinjırdıń barlıq buwınları turaqlı kooperaciyalıq sheriklikte háreket etedi. Sonday-aq, bilimlendiriw klasteri bilimlendiriw mákemeleri hám jumıs beriwshilerdiń integraciyası tiykarında kárxanalar ushın kóp basqıshlı kadrlar tayarlawdıń pútin bir sisteması retinde de túsiniwedi. Bul sistema kadrlar tayarlaw múddetin qısqartıwǵa, pitkeriwshilerdiń óndiriske ornalasıwına hám tarawdıń házirgi hám boljanıp atırǵan talapların esapqa alǵan halda mamanlıqtı asırıwıń beyimlesiwshsheń sistemasın qalıplestiriwge imkaniyat beredi. Ilimiy-bilimlendiriw klasteri dep bir qatar ilimiy hám bilimlendiriw institutlarınıń birlespesi túsiniwedi. Olardıń tıǵız sherikligi hám óz-ara baylanıslılıǵı jeke komponentlerdiń de, pútkil sistemaniń da sapalıq jaqtan ózgeriwine alıp keledi.

Ózbekstan tájiriyesi, tiykarınan, mámleketimizdiń jetekshi joqarı oqıw orınları átirapında bilimlendiriw hám ilimiy processlerdi jetilistiriwge baǵdarlangan bilimlendiriw klasterleri arqalı kórinedi. Al klasterlerdiń shet el modelleri, ádette, innovaciya, ilimiy izertlewler hám óndiristi integraciyalap, akademiyalıq ortalıq penen sanaat arasında keńirek sinergiyanı támiyinleydi.

«Klaster» termini Amerika Qurama Shtatlarında payda bolǵan hám amerikalı pedagoglar tárepinen engizilgen texnologiyanı ańlatadı. Olardıń pikirinshe, jańa materialdı ózlestiriwden aldın burınnan belgili túsiniwler tiykarında óz modelin dúzip alıw, sońınan qosımsha maǵlıwmatlar alıw barısında onı izbe-izlik penen anıqlastırıp, rawajlandırıw barıw maqsetke muwapıq. Atamanıń etimologiyası inglis tilindegi «cluster» sózinen kelip shıǵıp, sózbe-sóz «dáste», «shawshaq» (mısalı, «a cluster of grapes» – júzim shawshaǵı) degen mánisti bildiredi. Bul texnologiyanıń modifikaciyalarınan biri – oqıw mazmunın grafikalıq tártipke salıw, yaǵnıy qanday da bir túsiniktiń mánislik maydanların kórsetiwshi sxemalar yamasa klasterlerdi dúziw bolıp tabıladı.

Klaster dúziw oqıwshılardıń oqıw materialın dóretiwshilik penen ózlestiriwine imkaniyat jaratadı hám logikalıq pikirlewi menen bilip alıw uqıplılıqların rawajlandırıwǵa járdemlesedi. Oqıtıw texnologiyası sıpatında klaster bir qatar artıqmashılıqlarǵa iye: oqıwshılar úyrenilip atırǵan temanı tereńirek túsinedi, pán mazmunın óz betinshe ulıwmalastırıw hám sistemalastırıw, ideyalar menen túsiniwler arasındaqı baylanıslardı anıqlaw hám belgilew imkaniyatına iye boladı; klasterdi

qáliplestiretuđın asociativlik hám semantikalıq maydanlar menen islesiwge tartıladı; topar ishindegi jámáátlik iskerlik hám óz-ara tásir etiwdiń ámeliy tájiriyesin iyeleydi.

Kórip shıǵılıp atırǵan bul jaǵdayda etnomádeniy klasterdiń profili bilimlendiriw shólkeminiń iskerlik baǵdarı hám baslanǵısh ulıwma bilimlendiriwdiń federal mámleketlik bilimlendiriw standartına muwapıq ámelge asırılauıǵın qosımsha bilimlendiriw baǵdarlaması menen belgilenedi. Bunday profil kishi mektep jasındaǵı oqıwshılardı maqsetli túrde mádeniyatqa sińdiriwdi hám sistemalı rawajlandırıwdı támiyinleytuǵın mazmunlı baǵdarlar menen metodikalıq usıllardı belgilep beredi.

Etnomádeniy klasterdi dúziw oqıwshılar, shańaraqlar, pedagogikalıq jámáát hám Yakutsk qalasınıń milliy jámiyetshiliginiń óz-ara muwapıqlasqan islesiwı, sonday-aq, sociallıq-tariyxıy, mádeniy, bilimlendiriw hám sabaqtan tısqarı resurslardıń jumsaldırılıwı esabınan múmkin boldı. Joybardıń ámelge asırılıwı mádeniy sananı qáliplestiriw wazıypaların etnomádeniy klasterdi joybarlastırıw hám engiziw arqalı kishi mektep jasındaǵı oqıwshınıń mádeniyatqa sińdiriliwiniń boljamlı nátiyjeleri sıpatında anıqlaw múmkin ekenligin kórsetedi.

Bizdiń koncepciyamız sheńberinde tárbiya oqıwshılar tárepinen tiykargı milliy qádiriyatlardıń ózlestiriliwi hám qabıl etiliwi, sonday-aq, Ózbekstannıń kóp milletli jámiyetine tán bolǵan universal mádeniy baylıqlar sistemasın iyelewi ushın pedagogikalıq jaqtan shólkemlestirilgen process sıpatında qaraladı. Bunday kóz-qaras kishi mektep jasındaǵı oqıwshılardıń turaqlı ádep-ikramlılıq principi menen sociallıq kompetentligin qáliplestiriwge baǵdarlangan maqsetli mádeniy-tárbiyalıq jumıslardı támiyinleydi.

Nátiyjeler hám talqılawlar: Izertlew nátiyjesinde etnomádeniy klasterdiń kishi mektep jası oqıwshılarınıń maqsetli mádeniy tárbiyalanıwı hám hár tárepleme rawajlanıwına járdem beretuǵın pútin bir shólkemlestiriwshi-pedagogikalıq ortalıq sıpatındaǵı natıyjeliligi tastıyıqlandı. Teoriyalıq analiz hám empirikalıq baqlawlar klasterli qatnas tálimniń mazmunlıq, metodikalıq hám resurslıq komponentleriniń integraciyasın támiyinleytuǵının, bul óz gezeginde mádeniy hám ruwxıy-ádep-ikramlılıq qádiriyatlardı ózlestiriw sapasın arttırıtuǵının kórsetedi.

Kishi mektep jası oqıwshılarınıń qabıl etiwsheńligi, eliklewge beyimliliği hám muǵallım abırayınıń joqarılıǵı esabınan baslawısh mekteptiń úlken tárbiyalıq potencialǵa iye ekenligi anıqlandı. Etnomádeniy klaster bul artıqmashılıqlardı oqıwshılardıń, shańaraqlardıń, pedagoglardıń, milliy jámiyetlerdiń hám sırtqı mádeniy-bilimlendiriw resurslarınıń óz-ara tásin sistemalı túrde shólkemlestiriw arqalı ámelge asıradı. Bul mádeniy tárbiyalanıwdıń turaqlı nátiyjelerin hám sociallıq kompetentliktiń qáliplesiwın támiyinleydi.

Juwmaq: Ámeliyatlardı salıstırmalı tallaw sırt el hám Ózbekstan klaster modelleriniń bir-birin tolıqtıratuǵının kórsetti: sırt el klasterleri kóbinese innovaciya, ilim hám óndiristi birlestirse, Ózbekstan klasterleri jetekshi joqarı oqıw orınları átirapındaǵı bilimlendiriw hám ilimiy processlerdi jetilistiriwge itibar qaratadı. Baslawısh bilimlendiriw ushın milliy-mádeniy kontekst hám inkulturaciya

waziypların esapqa alğan halda, eki modeldiń de eń jaqsı táreplerin beyimlestiriw maqsetke muwapıq.

Izertlewdiń ámeliy áhmiyeti oqıw-tárbiya processiniń nátiyjeliligin arttırıw quralı retinde klaster texnologiyasın tiykarlap beriwden ibarat. Baslawısh bilimlendiriw sistemasında etnomádeniy klasterlerdi jáne de keńirek engiziw, olardı ámeliyatqa qollanıw boyınsha usınıslıq materiallardı islep shıǵıw hám bilimlendiriw mákemeleri, ilimiy oraylar hám milliy jámiyetlerdiń qatnasıwında sektorlararalıq óz-ara baylanıstı shólkemlestiriw usınıs etiledi.

Ulıwma alǵanda, etnomádeniy klasterdi engiziw — kóp milletli jámiyette durıs baǵdar ala alatuǵın hám óziniń sociallıq, bilimlendiriw potencialın belsendi ámelge asıratuǵın kishi mektep jasındaǵı oqıwshınıń ruwxıy-ádeplilik hám mádeniy kompetentli shaxsın qalıplestiriwdiń perspektivalı strategiyası bolıp esaplanadı.

PAYDALANILǵAN ÁDEBIYATLAR DIZIMI:

1. Дугарова Ц.Д. Инкультуризация личности в современной национальной школе: Монография. - Чита: <http://www.dissercat.com/content/inkulturatsiya-lichnosti-v-sovremennoi-natsionalnoi-shkole#ixzz3qtufaAG8>

2. Кожухарова Г.М. Образовательные кластеры - новые возможности для повышения квалификации учителей // Образование и саморазвитие. - Тракийский университет, г. Стара Загора, Болгария. - Том 13, № 2. - 2018. - С. 31-37.

3. Куценко Е.С. Феномен образовательного кластера: <http://evgko.livejournal.com/5992.html>

4. Смирнов А.В. Теоретические подходы к образовательным кластерам в системе профессионального образования. <https://psychology.snauka.ru/2012/12/1456>

5. Соколова Е.И. Термин «Инновационный образовательный кластер» в понятийном поле современной педагогики: http://refereed.ru/ref_bcddad36674707466a45eacc7d99a0c5.html

6. Tajibay, S., & Kengesbayevich, R. M. (2024). CHARACTERISTICS OF DEVELOPMENT AND SOCIALIZATION OF TEENAGERS. AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING, 2(5), 886-890.

7. Kengesbayevich, R. M. (2025). INDIVIDUAL PERSONALITY TRAITS OF JUNIOR PUPILS IN SCHOOLS OF EDUCATION. In International Conference on Adaptive Learning Technologies (Vol. 13, pp. 24-25).